

1997) překladu *Essai sur le don* jsme vycházeli ze 7. vydání (1997) textu v anuboru stěžejních autorových prací *Sociologie et anthropologie* (n. 145—279), sestaveného pro nakladatelství Presses Universitaires de France v Paříži roku 1950; zejména při úpravě poznámkového aparátu a vyhledávání vnitřních odkazů jsme však přiblížili i k prvnímu vydání textu na stránkách časopisu *Année Sociologique*, 1/1925 (s. 30—186). Skutečným překladatelským problémem byl převod autorova ústředního pojmu *présentation* a jeho odvozenin, pro jehož široké sémantické spektrum bohužel nemáme v češtině významově plnohodnotný protějšek. Byli jsme tedy nuceni překládat jej od případu k případu podle daného kontextu jako dávka, služba, závazek apod. Při českém přepisu vybraných pojmů z jazyků nepoužívajících latinku (především ze staroindického okruhu) jsme se řídili obecně platnými transkripčními zásadami. Na mnoha místech jsme se snažili učinit text pro čtenáře srozumitelnější tím, že jsme přímo do něj vložili vysvětlivky anebo je umístili dozadu do slovníčku, abychom nezatěžovali už tak příliš rozbujeleý poznámkový aparát. V takovém případě jsou příslušné výrazy označovány hvězdičkou.

Za odbornou spolupráci překladatel děkuje dr. Heleně Kadečkové, prof. dr. Dušanu Zbavítelovi, doc. JUDr. Michalu Skřejpkovi, PhDr. Milanu Mrázovi, CSc. a doc. PhDr. Josefu Kandertovi, CSc., kteří laskavě přehlédli a opravili některé pojmy a pasáže.

O daru, a zvláště pak o povinnosti dary oplácet

MOTTO

Před sebou máme několik strof z *Habámálu* (Výroků Vysokého), jedné z nejstarsích básní skandinávské *Eddy*¹. Mohou posloužit jako motto k této práci, natolik čtenáře uvádějí přímo do myšlenkové i skutkové atmosféry, v níž se bude náš výklad odvíjet².

39 Nenašel jsem přítele

tak pohostinného,

aby sám pohrdl pohostěním,

a tak málo dbalého

vlastního majetku,

aby opovrhl oplátkou.³

41 Z šatů ať se přátelé

a z štítů těší,

jež si vzájemně věnují.

Kdo si dávají

a oplácejí dary,

těch přátelství dlouho potrvá.

¹ Na stopu tohoto textu nás přivedl CASSEL, *Theory of Social Economy*, sv. II, s. 345. Skandinávští vědci jsou s tímto rysem národního dávnověku dobře obeznámeni.

² Český překlad Ladislava Hegera, *Edáa*, SNKLHU, Praha 1962, s. 42—43 (textové úpravy Heleny Kadečkové)

³ Strofa není příliš jasná, zvláště proto, že ve čtvrtém verši chybí v originále adjektivum.

42 Příteli svému
přítelem buď
a darem mu oplácej dar.
Posměch hled'
posměchem přebít
a faleš falší.

43 Viš-li o druhu,
jemuž věřit můžeš
a dobrého chceš od něj dosáhnout,
svěř mu svou mysl,
dary si s ním vyměňuj
a co nejčastěji ho navštěvuj.

44 Znáš-li však někoho,
komu nemůžeš věřit,
a dobrého chceš od něj dosáhnout,
mluv s ním vřídně,
však v myslí méj lest
a faleš oplácej falší.

46 Nemůžeš-li
někomu věřit
a z praradnosti ho podezříváš
měj pro něj úsměv,
myslí si však:
jaký dar, takový dík.

48 Šťastný je udatný
a stědřý muž,
zřídka ho starostí znávají.
Jen bloud se
všeho bojí,
souží se a střeží každý dar.

P. Cahen nás rovněž upozornil na strofu 145:

145 Lépe nic nežádát
než nadmiru obětovat.
Dar si vždy jiný dar žádá.
Lépe platit málo
než obětinami plýtvat.

PROGRAM

Námět už známe. Ve skandinávské a v mnoha dalších civilizacích se směna uskutečňuje a smlouvy uzavírají formou darů, teoreticky dobrovolných, ve skutečnosti však povinných a opěťovaných.

Tuto práci je zlomkem rozsáhlejších studií. Už řadu let zaměřujeme pozornost na systém smluvního práva a na adaptaci ekonomických závazků, které poutají různé národy či podskupiny, z nichž se skládají tzv. primitivní společnosti, jakož i společnosti, které bychom mohli nazvat archaickými. Je to obrovský soubor faktů, jež jsou natuto o sobě velice složitá. Vše, co tvoří vlastní sociální život společnosti, jež předcházely ty naše — včetně společností protohistorických —, je zde promíseno. V těchto "dohodnutých" společenských jevech, jak je navrhuji nazývat, — ekonomické a právní instituce politické a rodinné; ekonomické — ty předpokládají vlastní způsoby výroby a spotřeby či spíše odvádění dávek a rozdělování; a to nejenom v potaz estetické jevy, v něž vyúsťují skutečnosti a morfologické jevy, jež tyto instituce odrážejí.

Hodláme se zde zabývat pouze jedním rysem všech těchto velice komplexních témat a množství proměnlivých společenských jevů, rysem podstatným, avšak ojedinelým: dobrovolnou, dá-li se to tak říci, zdánlivě nenucenou a nezákonnou, přitom však nucenou a zisknou povahou řečených dávek. Ty na sebe téměř vždy berou podobu darů, ať už nabízeného daru, a to i v případě, kdy gesto, jež transakci provází, je pouhou smyšlenkou, formalitou a společenskou lží, a kdy za vším stojí závazek a ekono-

mitky zájem. Ačkoli přesně poukážeme na nejrůznější zákonitosti, jež tento rys vtiskly nutné formě směny — tj. i společenské dělbě práce —, ze všech těchto zákonitostí budeme důkladně studovat jen jednu. *Jaké je právní a zájmové pravidlo, jež v zaostalých či archaiských společnostech způsobuje, že přijatý dar se závazně oplácí? Jakou moc má v sobě darovaná věc, že ji obdarovaný oplácí?* k této otázce se upínáme především, i když poukazujeme i na další. Doufáme, že s poměrně velkým počtem faktů dáme na tuto přesně vymezenou otázku odpověď a ukážeme, jakým směrem je možno vést studium souvisejících otázek. Rovněž uvidíme, k jakým novým otázkám nás to přivádí: jedny se týkají trvalé podoby smluvní morálky, a sice způsobu, jímž věcné právo zůstává dodnes spjata s právem soukromým; ostatní se týkají forem a myšlenek, jimiž se vždycky alespoň částečně řídila směna a jež i dnes dilem nahrazují pojem osobního zájmu.

Dosáhneme tak dvojího cíle. Na jedné straně dojdeme k takřka archeologickým závěrům týkajícím se povahy vzájemného směňování ve společnostech, jež nás obklopují nebo nám bezprostředně předcházejí. Popíšeme charakter směny a smlouvy ve společnostech, které nepostrádají ekonomický trh, jak se tvrdilo — neboť trh je lidský fenomén, jenž podle nás není cizí žádně známé společnosti —, ale jejichž směnný režim se liší od našeho. Uvidíme, jak fungoval trh před zřízením instituce obchodníků a předtím, než dospěli k svému hlavnímu výnělezeny možno říci moderní (semitské, helénské a římské) formy smlouvy a prodeje na jedné straně a platidla určitě, pevně dané hodnoty na straně druhé. Budeme sledovat vliv morálky a ekonomiky na povahu těchto transakcí.

Zjistíme, že tato morálka a ekonomika trvale, a abych tak řekl, skrytě funguje i v našich společnostech. A protože máme za to, že jsme zde našli jeden z pilířů, na nichž

stojí naše společnost, budeme moci vyvodit určité poučení o některých otázkách, jež klade krize našeho práva a krize naší ekonomiky, a proto se u tohoto tématu zdržíme déle. Tato stránka společenských dějin, teoretické sociologie, morálních závěrů, politické a ekonomické praxe nás vlastně vede k tomu, že si opět novým způsobem klademe staré, stále však nové otázky⁴.

UŽITÁ METODA

Drželi jsme se metody přesného srovnávání. Nejprve jsme jako vždy študovali předmět našeho výzkumu ve vymezených a vybraných oblastech (v Polynésii a Melanésii, na americkém Severozápadě) a zároveň několik velikých právních systémů. Pak jsme si přirozeně zvolili ty systémy, kde jsme díky nashromážděným dokumentům a filologickým poznatkům měli přístup k vědomí společnosti jako takové, neboť zde jde o správné pochopení termínů a pojmů; to ještě více omezilo pole našich srovnání. Vlastně se každá studie vztahovala k systému, jež jsme si předsevzali popsat jeden po druhém v jejich celistvosti; upustili jsme tedy od samoučelného srovnávání, kde se vše směšuje a kde instituce zcela ztrácejí couleur locale a dokumenty svou svěžest⁵.

⁴ Nemohl jsem konzultovat BURCKHARDA, *Zum Begriff der Schenkung*, s. 53 n.

⁵ Pokud však jde o anglosaské právo, skutečnost, kterou zde osvětlujeme, velice dobře počítal už F. POLLOCK a F. W. MAITLAND, *History of English Law*, d. II, s. 82: „The wide word gift, which will cover sale, exchange, lease and lease.” (Široký pojem daru, který pokrývá prodej, směnu, zástavu a pronájem.) *Stov. tam.*, s. 12, *tert.*, s. 212—214: „Není bezplatného daru, který by měl moc zákona.”

⁶ Viz též celou disertaci F. K. NEUBECKERA o germánském věnu, *Die Múgift*, 1909, s. 65 n.

⁷ Poznámky jsou nepostradatelné pouze pro odborníky.

ZÁVAZEK, DAR a POTILAČ

Přítomná práce je součástí řady výzkumů o archaických formách smlouvy⁶, jimiž se s Davym již dávno zabýváme. Bude nutno si je ve stručnosti připomenout.

Připadá mi, že nikdy, ani v době nám poměrně blízké, ani ve společnostech, které si velice mylně spojujeme s pojmenováním primitivní či zaostalé, neexistovalo nic, co by připomínalo tzv. přírodní hospodaření⁷. Kvůli nepochopitelnému, avšak klasickému pomýlení posloužily pro ilustraci tohoto hospodaření Cookovy texty týkající se směny a výměny u Polynésanů⁸. Jsou to však titíž Polynésané, jež zde budeme studovat my a u kterých uvidíme, nakolik se v oblasti práva a ekonomiky vzdálili od přírodního stavu.

V ekonomických a právních systémech, které předcházely ty naše, nedochází při obchodování mezi jednotlivci takřka nikdy k prosté výměně statků, bohatství a výrobků. Předně to nejsou jednotlivci, ale společnosti, kdo směňují, uzavírají smlouvy a vzájemně se zavazují⁹, osoby

⁶ G. DAVY, *For Jurée* (Travaux de l'Année Sociologique, 1922); viz bibliografické údaje v M. MAUSS, *Une forme archaïque de contrat chez les Turcaes*, *Revue des Études grecques*, 1921; R. LENOIR, *L'Institution du Potlatch*, *Revue Philosophique*, 1924.

⁷ M. F. SOMLO, *Der Güterverkehr in der Urgesellschaft* (Institut Solvay, 1909) vyvolal na toto téma plodnou diskusi a podal o nich přehled, v němž (na s. 156) se pomalu dostává na cestu, po níž se budeme ubírat my sami.

⁸ Ph. F. H. GRIERSON, *Silery Trade*, 1903, jíž uvedl dostatečné argumenty k tomu, aby se s tímto předstírkem skoncovalo. Stejně tak M. VON MOSZKOWSKI, *Vom Wirtschaftsleben der primitiven Völker*, 1911; ale ten považuje krádež za primitivní a vlastně směřuje právo brát s krádeží. Dobrý výklad maorských reálií nalezneme ve W. VON BRUN, *Wirtschaftsorganisation der Maori* (přispěvek od H. A. LAMPRECHTA, 18), Leipzig 1912, kde je jedna kapitola věnována smění. Novější souhrnnou práci o ekonomice tzv. primitivních národů je W. KOPPELS, *Ethnologische Wirtschaftsorganisation*, Anthropos 1915—1916, s. 611—651, 971—1079; zvláště vhodné pro výklad těchto doktrín; jinak poněkud dialektický.

⁹ Od doby našich posledních publikací jsme v Austrálii zjišťovali počátek pravidelných směn i mezi kmeny, už nejen mezi rody a bratrstvy, zvláště

uvaděné ve smlouvě jsou osobami právníckými: rody, kmeny, rodiny, které se střetávají a staví proti sobě bud skupinově, a utkávají se přímo na místě, nebo prostřednictvím svých náčelníků, či oběma těmito způsoby zároveň¹⁰. Navíc to, co si vyměňují, nejsou výhradně statky a bohatství, movité a nemovité jmění, věci ekonomicky prospěšné. Jsou to, především zdvořilostí, hostiny, obřady, vojenská výpomoc, ženy, děti, tance, slavnosti, trny, při nichž je obchod pouze jedním momentem a oběh hmotných statků jen jedním bodem smlouvy mnohem obecnější a trvalejší. Tyto vzájemné služby a profiškuby se mimořádně formálně uskutečňují víceméně ná principu dobrovolnosti, prostřednictvím dárek a darů, třebaže jsou ve své podstatě pod trestem soukromé či skupinové války přísně povinné. Navrhli jsme nazývat tohle vše systémem *totálních závazků*. Nejčistší typ těchto in-situací podle nás představuje propojení dvou fratrií u australských či severoamerických kmenů obecně, kde se

jak u přiležitosti úmrtí. U Kakadů ze Severního teritoria existuje podobný pohřbů ještě třetí obřad. Během tohoto obřadu muži zahajují něčím způsob vyšetřování, aby alespoň pomyslně zjistili, kdo způsobil smrt obarovinim. Avšak v protikladu k tomu, co následuje u většiny australských kmenů, se žádná krevní msta neuplatňuje. Muži se spokojují s tím, že shromáždí svá kopa a určí, co budou požadovat výměnou. Nazírají jsou kopa přenesena k jinému kmeni, například k Umorím, v jehož táboře do konale chápou, jaký je účel této záslky. Tam se svazky kopa srovnají podle majitelů. Podle předem známého sazebníku se před svazky položí požadované předměty a to všechno se pak odnese zpátky ke Kakadům (WALDWIN a SPENCER, *Tribes of the Northern Territory*, 1914, s. 247). Sir Baldwin uvádí, že tyto předměty mohou být opět směnny za kopa, což je účelný, kterému zcela dobře nerozumíme. On pro změnu považuje za těžko pochopitelný vztah mezi pohřbem a podobnou směnou a dodává, že to není ani sami donorodci. Obyčej je přesto zcela pochopitelný: je to svým způsobem zavedený soudní úkon nahrazující krevní mstu, původně sloužící k obchodu mezi kmeny. Výměna věci je současně výměnou záruk mezi a spoluúčasti ve smutku, jak tomu v Austrálii zpravidla bývá mezi roditelny klany sdruženými a spojenými sňatkem. Jediný rozdíl tkví v tom, že tenkrát se oběje uplatňuje na mezikmenové úrovni.

¹⁰ I tak pozadí básník jako Pindaros praví: *nechtá gambro propitón okolohen oklade* (připije mladému ženichu /zeti/ na cestu ze starého domova do nového), *Olympijské zpěvy*, VIII, 4. Celá pasáž dosud odráží právní stav, který budeme popisovat. Tamata daru, bohatství, svazku, et. přízně, statku, společené hostiny a posvěceného nápoje, ba i manželské žárilosti, vše podáno citově zabarvenými slovy a hodno komentáře.

vše — rituály, sňatky, dědění statků, právní a zájmové vazby, vojenské či kněžské postavení — vzájemně doplňuje a předpokládá spolupráci obou polovin kmenu. To- mu například podléhá i organizace her¹¹. Tingitové a Haidové, dva kmeny z amerického Severozápadu, příle- havě vyjadřují povahu těchto praktik, když říkají, že „obě frátné si prokazují úctu“¹².

Avšak u těchto dvou kmenů z amerického Severozápa- du a v celé této oblasti se objevuje ještě jedna typická forma těchto totálních závazků, i když poznamenaná vý- vojem a poměrně vzácná. Rozhodli jsme se, že ji budeme nazývat potlačem, jak to ostatně dělají američtí autoři, používající čínckého názvu, který se stal součástí běžné mluvy bělochů i indiánů od Vancouveru po Aljašku. „Po- tlač“ znamená hlavně „žít“, „konzumovat“¹³. Tyto velmi bohaté kmeny, žijící na ostrovech a na pobřeží či mezi Skalnatými horami a pobřežím, tráví zimu v nepřetržitých oslavách: hostiny, sešlosti a trhy, které jsou zároveň slavnostním shromážděním kmenu. Kmen je uspořádán podle hierarchických bratrstev a tajných společností, kte- ré se často vzájemně prolínají s bratrstvy i s rody: a to vše, rody, sňatky, iniciace, šamanské seance a vyzvání

¹¹ Viz zvláště pozoruhodná pravidla mčové hry u Omahů: A. FLETCHER a F. LA FLESCHÉ, *Omaha Tribe*, Annual Report of the Bureau of American Anthropology, 1905—1906, XXVII, s. 197 a 366.

¹² A. KRAUSE, *Tiŋkit Indianer*, s. 234 n., zaznamenal tento rys slavnosti, rituálů a smluv, jež popsal, aniž je nazýval potlačením. BOURSIN v PORTER, *Report on the Population, etc. of Alaska*, v *Eleventh Census* (1900), s. 54—66, a PORTER, *ibid.*, s. 33, si všimli této povahy vzájemné- ho včelebení při potlačí, tentokrát přímo jmenovaného. Nejlépe jej však vy- stihl J. R. SWANTON, *Social Conditions etc. of Tingit Indians*, Annual Re- port of the Bureau of American Ethnology, 1905, XXVI, s. 245 a 246. Srov. naše připomínky, *Année Sociologique*, d. XI, s. 207, a G. DAVY, *Pot. Jurée*, s. 172.

¹³ O významu slova potlač viz C. M. BARBEAU, *Bulletin de la Société de Géographie de Québec*, 1911; G. DAVY, *Pot. Jurée*, s. 162. Nám však nepří- padá, že by navrhovaný význam byl původní. F. BOAS u slova potlač skutečně uvádí — pravda v kvakwiltštině, a nikoli v činučtině — význam *feed*, živitel, a doslova „place of being satisfied“; místo, kde se nasýtí. *Kwakwiltš Texts*, Second Series, *Jesup Exped.*, sv. X, s. 43, pozn. 2; srov. t- ýž, sv. III, s. 255, 517, odst. Pol. Avšak oba významy potlače, dar a pokrm, se nevyklučují, základní forma závazku je zde potravinová, alespoň teore- ticky. O těchto významech viz dále, s. 83, pozn. 208.

významných bohů, totemů, kolektivních či individuálních předků rodu, se často s bratrstvy, stejně jako s rody splétá do nedělitelného přediva rituálů, právních a ekono- mických závazků, upevňování politického postavení uvnitř kmene a kmenových svazů, jakož i mezinárodně.¹⁴ u zúčastněných kmenů je pozoruhodný především prin- cip rivality a nevráživosti, který veškeré tyto praktiky ovládá. Dohází dokonce k boji, k usmrcení náčelníků a urozcenců, kteří se takto střetávají. Na druhé straně se zachází až tak daleko, že se okázale ničí¹⁵ nahromaděné bohatství, aby se zastínil soupeřící náčelník a současně i spřízněnc (zpravidla děd: tchán či zeť). Jde o totální zá- vazek v tom smyslu, že celý kmen prostřednictvím svého náčelníka uzavírá smlouvu za všechny, za všechno, co má, a za všechno, co dělá¹⁶. Takovito závazek ze strany náčelníka však nabyvá výrazně soutěživého rázu. Je v zá- sadě lichvářský a okázalý a hlavně jsme svědky boje mezi privilegovanými, kteří se snaží nastolit hierarchii, z níž bude později těžit jejich rod.

Navrhujeme vyhradit slovo potlač pro ten druh institu- ci, jímž by se dalo s menším nebezpečím a větší přesnos- tí, ale též rozvláčněji říkat: *totální závazek soutěživého ty- pu*.

Příklady této instituce jsme doposud našli pouze u kme- nů na Severozápadě Ameriky a kmenů části amerického

¹⁴ Právní stránku potlače studoval L. ADAM ve svých článcích v *Zeitschrift für vergleich. Rechtswissenschaft*, 1911 a násl. A ve *Festschrift. Selzer*, 1920, a G. DAVY ve své práci *Pot. Jurée*. Náboženský a ekonomický aspekt nejsou o nic méně důležitá a nutno o nich pojednat neméně zevrubně. Náboženská povaha zúčastněných osob a vyměněných či zničenyých věcí ve skutečnosti nejsou o nic méně závislé na samé povaze smluv než hod- noty, jež jsou smlouváním připisovány.

¹⁵ Haidové říkají „zabit“ bohatství.

¹⁶ Viz Huntovy dokumenty ve F. BOAS, *Ethnology of the Kwakwiltš XXXVIII Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, sv. II, s. 1340, kde najdeme zajímavý popis toho, jakým způsobem rod přináší náčelníkovi svůj příspěvek na potlač, a velice zajímavá slova, jímž je náčelník oslovo- van. Především říká: „Vždyť to nebude mým jménem. Bude to vašim jmé- nem a vy získáte proslulost mezi kmeny, až se bude říkat, že dáváte svůj majetek na potlač.“ (s. 1342, ř. 31 n.)

Severu¹⁷, v Melanésii a Mikronésii¹⁸. Všude jinde, v Africe, Polynésii, v Jižní Americe, ve zbytku Severní Ameriky podle nás základ směny mezi rody a rodinami zůstává u primitivnějšího typu totálních závazků. Nicméně některé důkladnější výzkumy nyní objevují poměrně značné množství přechodných forem mezi těmito výměnami, které se vyznačují vypjatým soupeřením a ničením bohatství, s jakým se setkáváme na americkém Severozápadě a v Melanésii, a dalšími, vyznačujícími se umírněným soupeřením, při němž se smluvní strany předchánějí v tom, kdo dá větší dar. I my soupeříme v rozdávání dárek, předháníme se, kdo vystrojí okázalejší hostinu či svatbu, i v tom, kdo si pozve víc hostů, a stále cítíme povinnost revanšovat se (*revanchieren*)¹⁹, jak praví Němci. Takovéto přechodné formy jsme zjistili i v indoevropském starověku, zvláště u Thráků²⁰.

Tento typ práva a hospodaření zahrnuje různá témata — pravidla a ideje. Nejdůležitější z morálních pravidel je zjevně to, které nutí výměnou za přijatý dar nabídnout jiný. Nikde však není mravní a náboženská pohnutka tohoto nátlaku tak zřejmá jako v Polynésii. Budeme-li ji studovat podrobně, jasně uvidíme, jaká síla nutí dar opřítovat a obecně naplňovat věcné smlouvy.

¹⁷ Oblast podlače ve skutečnosti přesahuje hranice severozápadních kmenů. Zejména nutno vzít v potaz „asking festival“ aljašských Eskymáků, který je něco jiného než výpůjčka od sousedních indiánských kmenů: viz dále, s. 28, pozn. 45.

¹⁸ Viz naše poznámky v *Année Sociologique*, d. XI, s. 101 a d. XII, s. 372—374, a *Anthropologie*, 1920 (zpráva ze zasedání Francouzského antropologického institutu). R. LENOIR zaznamenal dva poměrně čisté typy podlače v Jižní Americe (*Expéditions maritimes en Mélanésie et Anthropologie*, září 1924).

¹⁹ Toto slovo používá M. THURNWALD, *Forschungen auf den Salomo Inseln*, 1912, d. III, s. 8.
²⁰ *Revue des Études grecques*, d. XXXIV, 1921.

Kapitola první

VÝMĚNA DARŮ a POVINNOST OPLÁCET JE (POLYNÉSIE)

I.

TOTÁLNÍ ZÁVAZKY, MATĚRSKÝ MAJETEK PROTI MAJETKU OTCOVSKÉMU (SAMOA)

Při výzkumech o rozšíření systému smluvních darů se dlouho zdálo, že v Polynésii podlač v pravém slova smyslu neexistuje. Polynéské společnosti, jejichž instituce se mu zdánlivě blížily nejvíce, nepřekračovaly systém „totálních závazků“, kdy trvalé smlouvy mezi rody čini společnými ženy, muže, děti, obřady atd. Nepřipadalo nám, že by praktiky, které jsme tehdy studovali zvláště na Samoa — pozoruhodný zvyk mezi náčelníky spočívající v tom, že si při příležitosti svatby vyměňují rohož se svým rodovým znakem, tuto úroveň překračovaly.¹ Zdálo se, že zde chybí prvek soupeření, ničení, boje, zatímco v Melanésii je přítomen. Nicméně měli jsme k dispozici příliš málo faktů. Dnes bychom byli méně kritičtí.

Předně se systémem smluvních darů na Samoa nevztahuje pouze na manželství; dary provázejí i narození dítěte², obřizku³, nemoc⁴, divčí pubertu⁵, pohřební obřady⁶, obchodování⁷.

¹ G. DAVY, *Foi Jurée*, s. 140, studoval tyto výměny v souvislosti se sňatky a jeho vztahy ke smlouvě. Uvidíme, že se liší rozšířením.

² TURNER, *Nineteen years in Polynésie*, s. 178; Samoa, s. 82 n.; J. E. STAIR, *Old Samoa*, s. 175.

³ KRÄMER, *Samoa Inseln*, d. II, s. 52—63.
⁴ J. E. STAIR, *Old Samoa*, s. 180; TURNER, *Nineteen years*, s. 225; Samoa, s. 142.

⁵ TURNER, *Nineteen years*, str. 184; Samoa, str. 91.

⁶ KRÄMER, *Samoa Inseln*, d. II, s. 105; TURNER, Samoa, s. 146.

⁷ KRÄMER, *Samoa Inseln*, d. II, str. 96 a 363. Obchodní výprava „Anakaga“ (strov „Avakaga“, Nová Guinea), má vlastní blízko k potlač, který je přiznáný pro výpravu na sousední melanéské soustroví. Krámer pro smění „olon“ za „tonga“, o kterých budeme mluvit, užívá slova *Gegeneschen* (produkt), i když nechtíme přebírat v duchu anglických etnologů školy Riversa a E. Smitha ani amerických následovníků Boase, kteří v celku:

Kapitola čtvrtá

ZÁVĚR

I.

ZÁVĚRY PRO OBLAST MORÁLKY

Stávající poznatky lze rozšířit i na naše společnost.

Značná část naší morálky i našeho života vůbec tkví stále v téže atmosféře dárů, směsí závazku a dobrovolnosti. Naštěstí všechno zatím není klasifikováno termíny koupě a proděje. Věci mají pořad vedle své prodejní hodnoty i hodnotu čítovou, pokud vůbec můžeme hodnotit takto omezit. Není nám vlastní pouze morálka obchodníků. Stále existují jedinci i třídy s někdejšími mrávy, kterým se podřizujeme skoro všichni, alespoň v určitých obdobích roku či u jistých příležitostech.

Neopracovaný dar stále staví toho, kdo jej přijal, do podřízeného postavení, zvlášť když jej přijal, aniž pomyslel na protídár. Kdybychom měli zůstat pouze v germánské oblasti, mohli bychom připomenout Emersonův zajímavý esej *On Gifts and Presents* (O darech a dárcích)¹. Almužna pořad zraňuje toho, kdo ji přijímá², a veškeré úsilí naší morálky směřuje k tomu, abychom neuvědomělý a urážlivý patronát bohatého „almužníka“ zrušili.

Pozvání musí být oplaceno, stejně tak jako „zdvořilost“. Spatřujeme v tom pozůstatek starého, tradičního pozadí, stopu někdejších vznešených potlačí, a vidíme, jak zde vyvstávají základní motivy lidského jednání: soupeřivost mezi jedinci téhož pohlaví³, „bazální imperialismus“ mužů; ukazuje se podstata na jedné straně společenská, na druhé straně animální a psychologická. V tom zvláštním životě, jakým je náš život společenský, nemůžeme nechá-

¹ *Essays*, 2. řada, V.

² *Srov. Korán*, súra II, 265 (české vyd. 1991, s. 474); *srov. KOHLER v Jewish Encyclopedia*, I, s. 465.

³ W. JAMES, *Principles of Psychology*, II, s. 409.

vat „nevyřízené resty“, jak se říká. Musíme vracet víc, než jsme přijali. „Runda“ je stále dražší. V době našeho dětství v Lotrinsku se tak venkovská rodina, která žila normálně velice skromným životem, dokázala kvůli hostinám o posvícení, o svatbě, o svatém přijímání či o pohřbu finančně zruinovat. Při takových příležitostech člověk musel být „grand“. Dá se dokonce říci, že část našeho národa se tak chová stále a utrácí nepočítaně, když jde o hosty, svátky, „dary“.

Zvát se musí a pozvání musí být přijato. Tento obyčej udržujeme dosud, i v našich liberálních svazích. Před padesáti lety a možná ještě dříve nedávno se v některých částech Německa a Francie svatební hostiny účastní celá ves; něčí neúčast byla považována za špatné znamení, za zlou předzvěst a důkaz závisti, „kletby“. Na mnoha místech Francie se dosud obřadu zúčastňují všichni. Když se v Provenci narodí dítě, každý mu přinese vejce a jiné symbolické dary.

Prodané věci stále mají duši, bývalý majitel je stále sleduje a ony sledují jeho. V jednom vogézkém údolí, v Cormiontu, byl donedávna běžný a v některých rodinách se možná ještě udržuje tento zvyk: aby zakoupená zvířata zapomněla na svého bývalého pána a nebyla v pokušení vrátit se „domů“, namaloval se na překlad dveří do chleba kříž, schraňovala se ohlávka od prodávajícího a zvířatům se dávala z ruky sůl. V Raon-aux-Bois jim z pravé ruky dávali krajíc chleba s máslem, který se předtím třikrát protáhl kolem kuchyňského háku zavěšeného nad karmy. Jde zde, pravda, o skot, který tvoří součást rodiny, neboť chlév patří k domu. Ale mnoho dalších francouzských obyčejů ukazuje, že se prodaná věc musí odpoutat od prodávajícího, například poklepat na ni, napráskat prodávané ovci atd.⁴

⁴ KRUYT, Koopen atd., se zmínjuje o podobných skutečnostech na Celebesu, s. 12 ukázkový. Stov. De Torrafa s. 1. Tjíd v. Kon. Batav. Gen., LXIII, 2, s. 299, rituál uvedení buvola do chleba, s. 296, rituál kupování psa, který se

Lze dokonce říci, že celá jedna část práva, právo průmyslníků a obchodníků, je v této době na širou s morálkou. Ekonomické předsudky lidí, předsudky výrobců pocházejí z jejich pevné vůle sledovat věc, kterou vyrobili, a patřivého počtu, že jejich práce je prodávána dál, aniž se podléjí na zisku.

Staré zásady působí proti tvrdosti, abstraktnosti a ne lidskosti našich zákoníků ještě dnes. Z tohoto hlediska lze říci, že celá jedna část našeho rodicím se práva a některé nejnovější zvyklosti tkví v návratu zpět. A tato reakce proti římské a saské nectelosti našeho zřízení je zdánlivá a slná. Takto lze vykládat několik nových právních zásad a zvyklostí.

Bylo zapotřebí spousty času, než bylo uznáno umělecké, literární a vědecké vlastnictví přesahující bezohledný akt prodeje rukopisu, prototypu štroje či původního uměleckého díla. Společnost ve skutečnosti nemá valný zájem přiznat dědicům tvůrce či vynálezce, tohoto dobrého lidstva, více než jistá práva na věci vyrobené držitelem práv; s oblibou se prohlašuje, že jsou dílem nejen individuálního, ale i kolektivního ducha, a všichni si přejí, aby se co nejdříve staly obecným majetkem či součástí všeobecného oběhu statků. Přesto skandál kolem životu umělců a jejich bezprostředních dědiců podnítil přijetí francouzského zákona ze září 1923, který dává umělcům a držitelům autorských práv právo postihu za následný nárůst ceny při dalších prodejích jejich děl.⁵

kupuje úd po údu, část po části, a jídla, do něhož se plje: s. 281, kočka se neprodává pod zádnou zámkou, ale přijde se, atd.

⁵ Tento zákon není podmíněn neoprávněností zisku následných držitelů, je málo aplikován.

Z tohoto hlediska je nadmíru zajímavé studovat sovětské zákony o literárním vlastnictví a jeho obměnách: napřed vše znátodnní, pak si všimni, že faktó poskodili jen žijícího umělce a že nevytvářejí dostatečně zřetěje pro národní nakladatelský monopol. Obnovili tedy autorská práva, dokonče i pro nejstarší klasiky, kteří jsou volni, kteří psali ještě v dobách před zavedením nevalných zákonů, jež v Rusku spisovatelé obhroňovali. Tříd pry Sověti zavedli zákon moderního typu. Ve skutečnosti, tak jako v při-

Veškeré naše zákony o sociálním pojištění, tento již nastolený státní socialismus, vycházejí z následujícího principu: dělník odevzal svůj život a práci na jedné straně kolektivu, na straně druhé svým zaměstnavatelům. Má-li přispívat na pojištění, pak ti, kdo využívají jeho služeb, s ním nejsou vyrovnáni tím, že mu zaplatí mzdu, a sám stát, zastupující společenství, ho spolu se zaměstnavateli a za dělníkovy spoluúčasti musí zabezpečit proti nezaměstnanosti, v nemoci, stáří a při úmrtí.

Potřebé získat si každého jednotlivce, přihlížet k jeho vytížení a stupni jeho hmotné a duchovní zájmovosti, které tofo vytížení obnáší, spontánně odpovídají i některé nedávno zřízené, důmyslné instituce, jako je roidinné pojištění, francouzskými průmyslníky volné a energicky rozšiřované ve prospěch dělníků pečujících o rodinu⁶. Obdobné asociace se s nemenším úspěchem uplatňují i v Německu či v Belgii. Ve Velké Británii vzniká v tomto období strašné a vleklé nezaměstnanosti postihující miliony pracujících celé hnutí ve prospěch pojištění proti nezaměstnanosti, které by bylo povinné a organizované korporativně. Obce a stát už nemožou dál kryt ohromné výdaje na podporu v nezaměstnanosti, jejíž příčiny tkví v průmyslu samém a obecných podmínkách trhu. Někteří významní ekonomové, kapitáni průmyslu (Pybus, sir Lynden Macassey) podněcují k tomu, aby samy podniky vytvářely fond nezaměstnanosti podle jednotlivých odvětví a samy přinášely oběti. Přáli by si zkrátka, aby pojištění dělníků, náklady na obranu proti nedostatku práce byly součástí celkových nákladů každého odvětví zvlášť.

Veškerá tato morálka a právní úpravy podle našeho mínění nevnášejí do systému zmatek, nýbrž představují návrat k právu⁷. Na jedné straně jsme svědky toho, jak se

padě našeho přístupu k dané problematice. Sověti váhají a neví, pro jaké právo se rozhodnout, pro právo osoby nebo právo na věci.

⁶ Poznámky tohoto druhu už učinil G. Piron.

⁷ Pochoptitelné zde nedoporučujeme nic rozkladného. Právní zásady, jimiž

rodí a vytváří profesní morálka a korporativní právo. Vyravnávací fondy, vzájemné pojišťovny, jež průmyslové skupiny vytvářejí ve prospěch toho či onoho profesního sdružení, nemají z hlediska ryzi morálky žádnou vadu, až na to, že jejich správa je zcela v rukou zaměstnavatelů. Kromě toho činnost vyvíjejí právě skupiny: stát, obce, ústavy veřejné péče, důchodové pokladny, spořitelny, vzájemné pojišťovny, zaměstnavatelé, zaměstnanci; dnes jsou všichni vespolek sdružení například v německém či alsasko-lotrinském sociálním zákonodárství a zitra budou i ve francouzském systému sociálního pojištění. Vracíme se tedy k morálce skupin.

Na druhé straně jsou to jednotlivci, o něž chtějí stát a jeho podniky pečovat. Společnost chce znovu nalézt základní sociální buňku. Vyhledává jednotlivce, uvádí ho do zvláštního duševního stavu, v kterém se mísí vědomí vlastních práv a další, ryzejší city: smysl pro dobročinnost, sociální péči, pro solidaritu. Jako dávo zapomenutý ústřední motiv se vrací téma daru, dobrovolnosti a povinnosti dávat, téma štědrosti a zájmu obdarovávat.

Nestačí však tuto skutečnost konstatovat, je třeba z ní vyvodit určité praktické závěry, morální zásadu. Nestačí říci, že právo se zbavuje některých abstrakcí (rozlišování mezi věcným a osobním právem), že přidává další práva k nemilosrdnému právu prodaje a platby za služby. Nutno říci, že tato revoluce je blahodárná.

Nejprve se vrátíme, a je třeba se tam vrátit, k mravům „vznešeného utrácení“. Je třeba — jak je tomu v anglosaských zemích, v mnoha současných společnostech, přírodních i vysoce civilizovaných —, aby se bohatí opět považovali — ze svobodného rozhodnutí či z donucení — za

se říci trh, koupě a prodej a které jsou nezbytným předpokladem tvorby kapitálu, musí a mohou vedle nových i starších zásad fungovat dál.

Moralista a zákonodárc se přesto nesmí nechat zaskočit tzv. zásadami přírozného práva. Například rozdíl mezi věcným a osobním právem je třeba považovat za pouhou abstrakci, teoretickou trest z některých našich zákonů. Ten rozdíl je třeba nadále zachovávat, ale vymezit mu hranice.

svého druhu správce pokladny svých spoluobčanů. Antické civilizace, ze kterých vzešly ty naše, měly, jediný jubileum, druhé leiturgie, choregie a tréararchie, systéme (společné stravování), povinné vydáje edlia a konsulárních osob. Budeme se muset vrátit k zákonům tohoto druhu. Dále je rovněž nutno více pečovat o jednotlivce, o jeho život, zdraví, výchovu — což se mimochodem vyplácí —, o jeho rodinu a její budoucnost. Je třeba větší vstřícnosti, citlivosti, velkodušnosti v pracovních smlouvách, ve smlouvách o pronájmu nemovitosti, o prodeji základních potravin. A bude rovněž třeba najít prostředek, jak omezit plody spekulace a lichvy.

Je však třeba, aby jednotlivec pracoval. Je třeba, aby se společnal víc na sebe než na druhé. V neposlední řadě musí hájit své zájmy, individuálně i skupinové. Přeměna střednosti a komunismu by však pro něho i pro společnost byly stejně škodlivé jako sobectví našich současníků a individualismus našich zákonů. V *Mahábháratě* vysvětluje zlý lesní duch bráhmánovi, který dával příliš mnoho: „Proto jsi tak hubený a bledý.“ Životu mlacha a Shylocka* je rovněž třeba se vystríhat. Tato nová morálka bude jistě spočívat v rozumném a vyváženém pojetí reálného a ideálního.

Takto se můžeme a musíme vracet k archaickému, k základům: znovu tak nalezneme životní podněty a pohyblivost k činu, které stále ještě zná mnoho společností a tříd: radost veřejně dávat, radost umně a štědře rozdávát, radost z pohostinnosti a veřejného si soukromého oslavování. Sociální zabezpečení, vzájemná podpůrná péče, spolupráce uvnitř pracovního kolektivu, všech právnických osob, jež anglické právo zdobi názvem „Friendly Societies“, to vše má větší cenu než prostá osobní bezpečnost, již slechtic zaručoval svému pachytři, větší než skromné žitobytí, jaké poskytuje denní mzda vyplácená zaměstnavatelem, i větší než kapitalistické spoření, jež je založeno jen na proměnlivém úvěru.

Lze si i představit, jak by vypadala společnost, kde by podobné zásady vlády, Morálka a ekonomie tohoto druhu už do jisté míry funguje ve svobodných povoláních a některých velkých národů. Čest, nezástnost, stavovská solidarita tam nejsou prázdny pojmem, ani neodporují pracovní potřebám. Polidštíme také ostatní profesní skupiny a zdokonalme ty polidšténé. Byl by to velký pokrok, který tak často velebil Durkheim.

Pakliže tak učiníme, vrátíme se podle našeho názoru k trvalému základu práva, k samému principu normálního, sociálního života. Nemusíme si přát, aby občan byl příliš dobrý a účastný, ani příliš necitlivý a realističtý. Měl by mít vyhraněný smysl pro sebe i pro druhé, pro sociální realitu (existuje vůbec ve věcech morálky jiná realita?). Měl by konat s ohledem na sebe, podskupiny, společnost. Tato morálka je věčná: je společná nejrozvinutějším společnostem, společnostem blízké budoucnosti, i nejméně rozvinutým společnostem, jaké si jen lze představit. Dostáváme se tak k jádru věci. Nevyráďujeme se už v právních termínech, mluvíme o lidech a skupinách lidí, protože jsou to oni, je to společnost, niterné pocity lidí z masa a kostí, které uvádějí vše do chodu. A to kdekoli a kdykoli.

Pokusíme se toto tvrzení dokázat. Nejstarším ekonomickým a právním systémem, jaký jsme mohli vysledovat a popsat, je systém, který navrhujeme nazývat systémem totálních závazků mezi klany — systémem, ve kterém jednotlivci i skupiny mezi sebou směňují vše. Ten tvoří základ, od něhož se odvinula morálka daru-směny. Je tedy při zachování proporcí, přesně toho typu, k jakému bychom rádi viděli směřovat naše společnosti. Abychom lépe pochopili tyto vzdálené fáze práva, uvedme si dva příklady vzaté ze zcela odlišných společností.

Při *corroboree* (veřejném dramatickém tanci) v Pine Mountain⁸ (východní část středního Queenslandu) vstupuje každý jedinec do posvěceného prostoru. V jedné ruce drží vrhač kopí, druhou má za zády; vrhá zbraň do kruhu na druhém konci tanečního prostranství a přitom hlasitě jmenuje místo, odkud pochází, například: „Kunyan je můj kraj“⁹; pak se na chvíli zarazí a přátelé mu mezitím do druhé ruky „vloží nějaký dar“, kopí, bumerang či jinou zbraň. „Dobrý válečník tak může získat víc, než jeho ruka může udržet, zvlášť má-li dcery na vdávání.“¹⁰

U Winnibagů (siouxskeho kmene z oblasti Velkých jezer) pronášejí kmenoví náčelníci k svým spolubratřím¹¹ náčelníkům jiných kmenů, příznačné proslovy, jež skvěle ilustrují etiketu¹² rozšířenou ve všech civilizacích severoamerických indiánů. O kmenové slavnosti každý rod pravuje jídlo, tabák pro zástupce jiných rodů. Zde máme například útržek proslovu náčelníka rodu Hadů¹³: „Zdravím vás, to je dobře, jak bych to mohl říci jinak? Jsem ubohý, bezcenný člověk, a vy jste si na mě vzpomněli. To je dobře... Myslíte jste na duchy a přišli jste si se mnou

⁸ P. ROTH, *Games*, Bul. Ethn. Queensland, s. 23, č. 28.

⁹ Oznamovat název rodu a místo původu je obyčej vůbec rozšířený v celé východní Australii; souvisí se systémem ctí a vážnosti jména.

¹⁰ Důležitý fakt, který nás vede k domněnce, že výměnou darů se tak na sebe bere příslib manželství.

¹¹ P. RADJIN, *Winnibago Tribe*, XXXVth Annual Report of the Bureau of American Ethnology, s. 320 n.

¹² Viz heslo *Etiquette* ve W. HODGE, *Handbook of American Indians*, s. 326, dva z pozvaných náčelníků jsou výjimečně příslušníky rodu Hada. Tyto projevy lze srovnat s navlas stejnými projevy při smuteční slavnosti u Tingitů (tabák), J. R. SWANTON, *Tingit Myths and Texts*, Bull. of Am. Ethn., č. 39, s. 372.

posedět... Vaše misky budou brzy naplněny, ještě jednou vás zdravím, vás, lidské bytosti, které zaujímáte místo duchů“, atd. A když každý z náčelníků pojedl a vykonal tabákovou obět ohni, vyjádřil závěrečnou průpověď morální poslání slavnosti a všech závazků: „Děkuji vám, že jste přišli zaujmout toto místo, jsem vám za to vděčný. Dodali jste mi odvahy... Požehnání vašich dědů (kteří měli zjevení a které vy ztělesňujete) se vyrovná požehnání dušiček. Je dobře, že jste se mě slavnosti zúčastnili. Tak to má být, neboť naši předkové řekli: „Váš život je křehký a posílil vás může jen rada statečných.“ Poradili jste mi... Pro mě to znamená život.“

Tak po celý vývoj člověka existuje jen jedna moudrost. Bereme tedy za svůj životní princip to, co vždy bylo a vždy bude principem: vyjit ze sebe, dobrovolně i povinně dávat, v tom se nelze změnit. Jedno krásné maorské přísloví praví:

*Ko Maru kai atu
Ko Maru kai rici
ka ngohe ngohe.*

„Dávaj tolik, kolik bereš, a vše bude v pořádku“¹⁴.

II.

ZÁVĚRY PRO EKONOMICKOU SOCIOLOGII A POLITICKOU EKONOMII

Tato fakta neosvětlují jenom naši morálku a nepomáhají jen směřovat náš ideál; jejich prizmatem můžeme lépe analyzovat nejobecnější ekonomické jevy a stávající analýza nám zase pomůže najít lepší metody řízení, použitelné pro naše společnosti.

¹⁴ Reverend R. TAYLOR, *Te Ika a Maui, Old New Zealand*, s. 130, přísl. 42, přeloženo velmi krátce jako „give as well as take and all will be right“, ale doslovný překlad je patrně tento: „Kolik Maru dá, tolik Maru vezme, a to je dobře, dobře. (Maru je bůh války a spravedlnosti.)“

Několikrát jsme viděli: jak se sledovaná ekonomika směny-daru vymyká rámci tzv. přirozené ekonomiky, utilitarismu. Veškeré tyto nadmíru důležité jevy ekonomického života všech těchto národů — řekněme pro jasnější představu, že jsou dobrými představiteli velké neolitické civilizace — a vše, co z těchto tradic přežívá ve společnostech blízkých té naší či v našich zvyklostech, se vymyká schématům, jež zpravidla podávají ti z mála ekonomů, kteří se pokusili srovnávat různé známé ekonomiky.¹⁵ Připojíme tedy naše opakované připomínky k připomínce B. Malinowského, který obětoval celou jednu práci tomu, aby „rozmetl“ běžné doktríny o „primitivní ekonomice“¹⁶.

Předkládáme zde pevný řetězec faktů:

V těchto společnostech funguje pojem hodnoty: obecně řečeno, hromadí se zde velké přebytky: často jsou vynakládány ryze ztrátové, s relativně velkým přebytkem¹⁷, který v sobě nemá nic obchodnického: jsou zde znaky bohatství svého druhu platidla, která se směňují¹⁸. Tato velice bohatá ekonomika je však dosud plna náboženských prvků: platidlo má dosud svou magickou moc a poji se ke klanu nebo k jednotlivci¹⁹, různé ekonomické aktivity, například trh, jsou prostoupeny rituály a mýty: uchovávají si obřadní, povytváří a účinný ráz²⁰; oplyývají rituálními a právními prvky. Z tohoto hlediska už odpovídáme na otázku po náboženském původu pojmu ekonomie.

¹⁵ BUCHER, *Entstehung der Volkswirtschaft*, 3. vyd., s. 73, tyto ekonomické jevy vznikaly, ale podcenili jejich význam a omezili je na pohostinnost.

¹⁶ B. MALINOWSKI, *Argonauts*, s. 167 n.; *Primitive Economics*, *Economic Journal*, březen 1921. Viz předmluvu J. G. FRAZERA k B. MALINOWSKEMU, *Arg.*

¹⁷ Jeden z těchto krajních případů, který můžeme uvést, je případ obětování psů u Cukčů (viz výše, s. 28, pozn. 43). Stává se, že magické těchto nejkrásnějších smetok, pobíjí veskerá svá spřeczná a musí si koupit nová.

¹⁸ Viz výše, s. 29, pozn. 52.

¹⁹ Srov. výše.

²⁰ B. MALINOWSKI, *Arg.*, s. 95. Srov. J. G. FRAZER, předmluva ke knize B. MALINOWSKÉHO, *Arg.*

mičké hodnoty, kterou si kladl Durkheim²¹. Tyto skutečnosti odpovídají rovněž na spoustu otázek týkajících se forem a příčin toho, čemu se tak nevhodně říká směna, „směnný obchod“, *permutatio*²² užitečných věcí, což historická ekonomie podle opatrných Latinů, kteří se zase řídili Aristotelem²³, klade za původ dělby práce. V těchto různorodých společnostech, vesměs už dostatečně osvědčených, však obíhá něco zcela jiného než užitečná věc. Klany, generace a obecně vzato i pohlaví jsou kvůli mnohostranným vazbám, jež vznikají ze vzájemného styku, ve stavu nepřetržitého ekonomického kvasu a tento rozruch není vůbec přizemní: není zdaleka tak prozaický jako naše prodeje a koupě, pracovní smlouvy či hrádky na burze.

Můžeme však jít ještě dál, než kam jsme dosud. Můžeme rozkládat, směřovat, žabarrovat a jinak si vymezovat hlavní pojmy, které jsme používali. Vyrazy, jichž jsme užili: prezent, dar, dárek, nejsou samy o sobě zcela přesné. Jiné však nenacházíme, toť vše. Právni a ekonomické termíny, jež s oblibou stavíme do protikladu: dobrovolnost a povinnost; štědrost, velkodušnost, přepych a spoušť; zájem, prospěch by také bylo dobré znovu vložit do tavného kotle. Můžeme to jen doporučit: vyberme si příklad²⁴ Trobriandantů. Veškeré ekonomické jednáni, které jsme popsali, vychází z jednoho komplexního pojmu a tento pojem neznamená ani zcela dobrovolnou a nezištnou službu, ani čisté zjištnou výrobu a směnu užitečných věcí. Vybujel nám zde jakýsi hybrid.

²¹ E. DURKHEIM, *Formes élémentaires de la vie religieuse*, s. 598, pozn. 2.

²² *Digesta*, 8, 1: De Contr. Empt., 1. Paulus nam vysvětluje velkou rozpravu mezi opatrnými Římany s cílem zjištní, byla-li *permutatio* (výměna) prodávajícím. Cílem této pasáže je zajímat, věčné obyvy, již se vedlaly právník dospěl při své interpretaci Homéra, 2, 7, 472—475: habulo znamona, jiste koupiti, ale platidem u Rokti byl bronz, zeczo, kozesny, kraty jako ukove a otrocu, přicenz kazda z těchto položek: indla svou přesnit vymezenu hodnotu.

²³ *Politika*, kniha 1, 1257 a, 10 n.: všimneme si slova *metedosis* (přidání) tam, 25.

²⁴ Mohli bychom si zrovna tak vybrat arabskou sadaq, almužnu, čemu největší správnost, dan, Srov. výše.

Malinowski vyvinul značné úsilí²⁵, aby z hlediska po-
hnutek — zájmu a nezištnosti — utřídil veškeré transak-
ce, se kterými se u Trobriandů setkal; řadí je od čistě-
ho daru až po směnný obchod po vzájemném smlouvá-
ní.²⁶ Tato klasifikace je v zásadě nepoužitelná. Podle Ma-
linowského je tak typem ryziho daru dar mezi manželi.²⁷
Domníváme se, že jedním z nejdůležitějších objevů, které
Malinowski učinil a který staví do jasnějšího světla sexu-
ální vztahy v celém lidstvu, spočívá v tom, že přirovnal
*mapulu*²⁸ „trvalou“ platbu muže své ženě, k „platu“ za
poskytnuté sexuální služby²⁹. Stejně tak i dárky pro ná-
čelníky jsou daněmi, rozdávané jídlo (*sagali*) je náhradou
za práci či vykonané rituály, například v případě bdění
nad mrtvým³⁰. V zásadě nejsou tyto dary ani dobrovolné,
ani skutečně nezištné. Vesměs už jde o protislužby, kte-
rými se mají oplátit různé služby a věci, ale které též mají
utužit výhodné spojenectví³¹, jež ani nelze odmítnout, ja-
ko například spojenectví mezi kmeny rybařů³² a kmeny
zemědělců či hrnčírů. Tento jev je totiž všeobecný, setkali
jsme se s ním kupříkladu u Maorů, Cimsjanů³³ atd. Ví-
díme tedy, v čem tkví ona síla, zároveň mystická i prak-

²⁵ B. MALINOWSKI, *Argonauts*, s. 177.

²⁶ Je pozoruhodné, že v tomto případě nejde o prodej, neboť nedochází k směnné výměně a, platidla. Ekonomický vrchol, k němuž se Trobriandané vyzpíjeli, nedosahuje tudíž využití platidla při směně jako takové.

²⁷ Pure gift.

²⁸ Tam., s. 197.

²⁹ Slovo se používá k označení platby za povolenou prostituci neprovdá-
ných dívek; stov. MALINOWSKI, *Arg.*, s. 183.

³⁰ Stov. výšc. s. 56, pozn. 89. Slovo *sagali* (stov. *hekarai*) znamená rozahle-
ní, rozdávání.

³¹ Stov. výšc. s. 57, pozn. 95; zvláště dar urigubu švagrovi; sklizené plodi-
ny výměnou za práci.

³² Viz výšc. (uastj), s. 55, pozn. 86.

³³ Maorové, viz výšc. s. 21, pozn. 24. Děba práce (a způsob, jakým fun-
guje při přípravě slavnosti mezi cimsjanskými kmeny) je obdivuhodně po-
psána v jednom mytu o poutači F. BOAS, *Tsimshian Mythology*, XXXV list
Ann. Rep. Bur. Am. Ethn., s. 274, 275; stov. s. 378. Příklady tohoto druhu
by se dalo uvést bezpočet. Takovčto ekonomické instituce ve skutečnosti
existují i ve společnostech neuskonalé měně rozvinutých. Viz například
v Austrálii významné postavení jedné místní skupiny vlastníci ložiska čer-
vené hlíny (ALSTON a HORNE, *Savage Life in Central Australia*, London
1924, s. 81, 130).

tická, která kmeny stmeluje a zároveň rozděluje, která
u nich vyvolává děbu práce a současně je nutí směňovat,
i v takových společnostech jednotlivec i skupina či spíše
podskupina vždy pocítovali své svrchované právo odmít-
nout smlouvu, což právě dává oběhu statků zdání štěd-
rosti; na druhé straně však na takovčto odmítnutí běžné
neměli právo, ani na něm neměli zájem, a právě to činí o-
ny vzdálené společnosti přese všechno spřízněné s těmi
našimi.

Užití platidla by mohlo podnitit další úvahy. Vaygu'a
Trobianďanů, náramky a náhrdelníky, stejné tak jako
měděné předměty na americkém Severozápadě a irokéz-
ské *vampurny** jsou zároveň bohatstvím, znaky³⁴ bohat-
ství, směnnými a platebními prostředky a též věcmi, které
nutno dávat, potažmo ničit. Jénomžce jsou také zástavami
spjatými s osobami, které je používají, a tyto zástavy za-
vazují. Ale protože na druhé straně už slouží jako peněžní
znak, lidé mají zájem je vydávat, aby mohli opět vlastnit
další a proměnit je za zboží či za služby, které se znovu
promění v platidla. Mohli bychom říci, že trobriandský či
cimsjanský náčelník do jisté míry postupuje jako kapita-
lista, který se ve vhodný okamžik dokáže zbavit peněz,
aby pak svůj oběžný kapitál obnovil. Tato forma oběhu
statků a forma archaického oběhu znaků bohatství, jež
po nich následuje, se vysvětluje rovným dílem zájmem
a nezištností.

Ani k prostému ničení statků nedochází zcela lho-
stejně, jak jsme se domnívali. Ani takovčto vznešené či-
ny nejsou prosty egotismu. Kvůli oně ryze okázalé, té-
měř vždycky neúměrné, často čistě destruktivní formě
společby, kdy je značný a dlouho shromažďovaný maje-
tek rázem rozdán či dokonce zničen, zejména v případe

³⁴ Viz výšc. s. 43. Stopa po těchto institucích je patrná i v tom, že v ger-
mánských jazycích se pro označení platidla obecně používá jak slova *lo-
ken*, tak slova *zetchen*; znak, kterým je platidlo, znak, jehož je nositelem,
i zástava, jíž je, jsou jedna a táž věc — tak jako podpis člověka zároveň za-
vazuje jeho odpovědnost.

potlacc³⁵, vypadají tyto instituce jako jedno obrovské, dětinsky marnotratné plytvání. Nejenže se při něm skutečně a doopravdy odstraňují potřebné věci, nadměrně požívají drahé potraviny, ale ničí se i pro pouhou radost z ničeni, například měděné předměty, plátidla, jež cimsjanšiti, dingišti a haidsi náčelníci hází do vody a kvakutišti náčelníci a kmemy, které jsou s nimi spřízněny, rozlamují na kusy. Důvod takovýchto darů a bezúzdné spotřeby, takového ztrát a šíleného ničeni statků není zcela nezištný, zvláště ve společnostech, kde se uplatňuje potlač. Mezi náčelníky a vazaly, mezi vazaly a poddanými se tímto dary ustavuje hierarchie. Dát znamená dokázat svou převahu, být něco víc, být vyšší magister: přijmout a neoplatit či neoplatit větší měrou znamená podřít se, stát se zákazníkem a sluhou, stát se malým, upadnout (ministr).

Magický rituál kuly, zvaný *muasila*³⁶ je pln formuli a symbolů, které ukazují, že budoucí kontrahent sleduje především vlastní profit: společenskou, a dalo by se říci, přímo surovou nadřazenost. Když čaroděj očaruje betelovými ořechy, který budou požívat se svými partnery, když očaruje náčelníka, jeho družky, jejich prasata, náhrdelníky, pak hlavu a její „otvory“, pak vše, bylo přineseno, parti dary na zahájení atd., když tohle vše učiní, začne zpívat, nikoli bez nadsázky³⁷:

Převrátím horu, hora se pohne, hora se zhroutí atd. Mé kouzlo bude stoupat na vrchol hory Dobu... Můj čun se po-

³⁵ Viz G. DAVY, *For jurée*, s. 344, n.: G. DAVY (*Des clans aux Empires: Elements de Sociologie*, 1) pouze přeceni význam těchto skutečností. Potlač je užitéčný pro nastolení určité hierarchie, a tu nastoluje často, není k tomu však naprosto nutný. Tak nábožské či banální společnosti, kde nemají potlač, anebo její v každém případě nemají tak rozvinutý či snad o něj přišly, mají všechny možné formy politického uspořádání.

³⁶ B. MALINOWSKI, *Arg.*, s. 199—201; stov. s. 203.

³⁷ *Tern.*, s. 199. Slovo hora v této básni označuje d'Entrecasteauxovy ostrovy. Čun se pocpí vahou zboží přiváženého ze slavnosti kula. Stov. jinou přílohou, s. 200, text s komentáři, s. 441; stov. s. 442, pozoruhodnou slovní hříčku se slovem „pěníti“. Stov. přílohou, na s. 205; stov. výše, s. 124, pozn. 1.

topi... atd. Má pověst je jako hrom, můj krok jako suň, který vyvolává letící čarodějové. Tudududu.

Hle, jak se každý snaží být první, nejkrásnější, nejmastnější, nejsilnější a nebohatší, a jak toho docílí. Později náčelník potvrdí svou *manu* tím, že rozdělí mezi vazaly a přibuzné, co právě přijal: udržuje si postavení mezi náčelníky tím, že náhrdelníky opíací náramky, navštevky pohostinnosti a tak dále... At to vezmeme z kteréhokoli konce, v tomto případě je bohatství prostředkem k získání vážnosti i užitečnou věcí. Je však jisté, že mezi námi je tomu jinak a že i u nás není bohatství především prostředkem k ovládnutí lidí?

Podrobně nyní zkoušce ohněm jiný pojem, který jsme postavili proti daru a nezištnosti: pojem zájmu, individuálního hledání užítku. Ani ten nevyhádá tak, jak funguje v naší vlastní mysli. Existuje-li nějaký ekvivalentní pojem, který motivuje trobriandské či americké náčelníky, andamanské klany atd. či dříve motivoval úspěchité Indý, urozené Germány a Kelty při jejich darech a spotřebě, není to chladný úsudek obchodníka, bankéře a kapitálisty. V těchto civilizacích je člověk zištný, ale jiným způsobem, než je tomu dnes. Tezauruje se, ale proto, aby se vydávalo, aby se „zavazovalo“, aby se lidé stali „vazaly“. Na druhé straně se směňuje, ale předmětem směny bývají přepychové věci, ozdoby, ošacení, anebo jsou to věci určené k okamžité spotřebě či hostiny. Vrací se s úrokem, ale proto, aby se ponížil první dárci či směnitel, a ne jen proto, aby se vyrovnala ztráta, způsobená „odloženou spotřebou“. Zištnost zde tedy je, ale tato zištnost je právě jen analogická té, která vede nás.

Mezi relativně amorní a nezištnou ekonomikou uvnitř podskupin, která řídí život australských či severoamerických klanů (na východě a v oblasti přerů), na jedné straně a individuální ekonomikou ryzího zisku, jakou naše společnosti poznaly alespoň zčásti, jakmile ji semitské

a řecké obyvatelstvo vynalezlo, na straně druhé povstala obrovská řada ekonomických institucí a událostí. Tuto řadu však neovládá ekonomický racionalismus, který tak rádi zobecňujeme.

Samo slovo *intéret* (zájem, ale též účast, podíl, úrok, zisk) je nedávného data, původem z techniky účetnictví, latinského „*interest*“, které psávali do účetních knih před renty určené k vyzvednutí. Podle starověké, ryze epikurejské morálky je nejvyšším cílem blahu a rozkoš, a ne materiální prospěch. Bylo třeba vítězství racionalismu a merkantilismu, aby vešly v platnost a byly povýšeny na hlavní zásady pojmy zisk a individuum. Vítězství pojmu osobní zájem lze téměř datovat — po Mandevillovi (*Bejka o učelách*). Tento pojem se dá těžko a jenom opísem přeložit do latiny, řečtiny či arabštiny. I lidé, kteří psali klasickým sanskrtem a používali slova *artha*, dosti blízkého naší představě zájmu, měli o zájmu i o dalších kategoriích jednání jinou představu než my. Posvátné knihy klasické Indie už dělí lidské činnosti podle: zákona (*dharma*), zájmu (*artha*), touhy po rozkoši (*káma*). Především se však jedná o zájem politický: zájem krále a bráhmánů, ministrů, zájem království a každé kasty. Významná literatura nitišáster (učebnic chytrosti a politiky) není ekonomická.

Teprve naše západní společnost, v době zcela nedávné, udělaly z člověka „ekonomického živočicha“. Nevšichni jsme však zatím bytostmi takového druhu. V našich masách i elitách je čiré a iracionální plytvání běžnou praxí; je také dosud příznačné pro některé šosáky z řad naší šlechty. *Homo oeconomicus* není za námi, je před námi jako člověk morálky a povinnosti, jako člověk vědy a rozumu. Člověk byl velmi dlouhou dobu něčím jiným a není tomu tak dávno, co se stal strojem vybaveným počítačem.

Ostatné, naštěstí máme k trvalému a chladnému hospéčářskému kalkulu ještě daleko. Ať někdo provede hloubkový statistický rozbor naší spotřeby, vydajíž nás,

západních středních vrstev, jako to učinil Halbwachs v případě dělnické třídy. Kolik potřeb uspokojujeme? Količka sklomům, jejichž konečným cílem je prospěch, nepodléháme? Kolik ze svého zisku vydá a kolik může vydat bohatý člověk na své osobní potřeby? Nepodobá se snad tím, kolik utrácí za přepych, za umění, za nesmysly, za služebnictvo, někdejší slechticům či barbarských náčelníkům, jejichž mravy jsme právě popsali?

Je dobře, že je tomu tak? To je jiná otázka. Je asi dobře, že existují jiné prostředky, jak utrácet a směřovat, než čiré plytvání. Podle našeho mínění však metodu, jak lépe hospodřit, nenajdeme v propočtu individuálních potřeb. I když chceme rozmnožit naše vlastní bohatství, musíme podle mého být i něčím jiným než pouhými finančníky, musí se z nás stát nejlepší účetní a nejlepší správci. Bezohledné sledování individuálních cílů je zhoubné pro cíle a stabilitu celku, rytmus jeho práce i jeho radosti a — zpětným působením — i pro jednotlivce sama.

Už jsme byli svědky toho, že důležité síločky, ba i sdružení našich kapitalistických podniků skupinově usilují o to, aby si připoutaly skupiny svých zaměstnanců. Na druhé straně všechna odborová uskupení, jak zaměstnavatelská, tak zaměstnanecká, tvrdí, že hájí a představují obecný zájem tak horlivě jako osobní zájem svých stoupenců či přímo svých korporací. Veškeré tyto krásné proslavy jsou, pravda, výšperkovány mnoha metaforami. Musíme však konstatovat, že na tuto „sociální“ úroveň se začíná pozvedat nejen morálka a filozofie, nýbrž i samo ekonomické myšlení a praxe. Zaměstnavatelé cítí, že už mohou zaměstnávat jen lidi jisté si tím, že budou po celý život za poctivě vykonanou práci pro druhé i pro sebe poctivě placeni. Výrobce-směnitel opět cítí — cítí to vždycky, ale tentokrát výrazně —, že směňuje víc než nějaký výrobek či pracovní dobu, že dává něco ze sebe: svůj čas, svůj život. Chce být tudíž za tento dar odměněn, třeba

ba i skromně. A odmítnout mu tuto odměnu znamená věst ho k lenosti a menší výkonnosti.

Snad bychom z toho mohli vyvodit nějaký závěr, sociologický a praktický zároveň. Pověstná súra 64. „Vzájemné klanění“ (Poslední soud), zjevená Muhammadovi v Mekce, říká o Bohu:

15. *Majetky vaše a dětí vaše jsou pro vás jen polcešerín, zatímco Bůh má u sebe věru odměnu nesmrtnou.*

16. *Bojte se tedy Boha, jak jen můžete! Slyšte a poslouchajte a dávejte almužny pro dobro duši svých! a ti kdož u sebe se varují slabichů, ti věru budou blaženi!*

17. *Dáte-li Bohu ujednání půjčky. On vám ji navrátí dvojnásobně a odpustí vám: užduť Bůh je za vděčnost uzralý a laskavý.*

18. *Zná nepoznatelné i všeobecné známé, je mocný, moudrý!*

(Přeložil Ivan Hrbek)

Nahradíte jméno Alláha společenosti a profesní skupinou či připojíte tři jména, jste-li věřící: nahradíte pojem almužna pojmem kooperace, práce, závazkem vůči druhému, a budete mít poměrně dobrou představu o ekonomickém umění, které se právě pracně rodí. Vidíme, že už funguje v některých ekonomických uskupeních a v srdcích mas, které velice často mívají větší smysl pro své zájmy, pro obecný zájem, než ti, kdo jim vládnou. Až bude někdo studovat tyto temné stránky společenského života, dokáže možná trochu osvětlit cestu, kterou se musí ubírat naše národy, jejich morálka, stejně tak jako jejich ekonomika.

III.

OBECNĚ SOCIOLOGICKÉ a MORÁLNÍ ZÁVĚRY

Dovoďte nám ještě jednu metodologickou poznámku k tomu, co jsme sledovali:

Ne že bychom si přáli dávat přitomnou práci za vzor. Pouze ozřejmujeme. Není dostatečně celistvá a analyzáteřná byla být ještě podrobnější.³⁸ V podstatě jsou to spíše otázky, jež klademe historikům, etnografům, spíše navrhuje me, co by mohlo být předmětem výzkumu, než abychom nějaký problém vyřešili a dali na něj definitivní odpověď. Prozatím nám stačí vědomí, že v tomto směru se dá mnoho věci objevit.

V takovémto přístupu k problému se však tají heuristický princip, který bychom rádi osvětlili. Skutečností, jež jsme studovali, jsou vesměs — dovoďte nám ten výraz — totální sociální fakty, či chcete-li — třebaže to slovo nemáme příliš v lásce — fakty obecně: znamená to, že v některých případech uvádějí děj pohybu celou společnost a její instituce (poltač, soupeřící klany, kmemy, které se navštěvují atd.) a v jiných případech pouze velký počet institucí, zvláště když se tyto vyměňují a smlouvy týkají spíše jednotlivců.

Všeckere tyto jevy jsou povahy zároveň právní, ekonomické, náboženské, ba i estetické, morfologické atd. Jsou to jevy z oblasti soukromého i veřejného práva, morálky řízené i rozplyšené, přísné povinné či prostě chvalené i odsuzované, politické i domácí, zajímají společenské třídy, stejně tak jako klany a rodiny. Jsou povahy náboženské: patří rovnou měrou náboženství v právném smyslu slova, magii, animismu i nábožensky nevyhraněné mentalitě. Jsou povahy ekonomické, neboť pojmy hodnoty, užítku, zisku, úroku, přepychu, bohatství, koupě, akumlace a na druhé straně pojem spotřeby, a to i čirého, ryze okázalého plytvání, jsou vsudypřítomné, i když jsou

³⁸ Prostor, ve kterém by naše výzkumy, včetně těch, které jsme už provedli, mohly přinést nejvíce. Je Mískromské. Existuje tam nejméně tři různé peněžní a smluvní systémy, zvláště na ostrovech Jap a Palau. V Indonésii, zvláště mezi Kihmany, v Asamu a u tibetobarmanských národů instituce tohoto druhu také existují. Konané Berberové rozvinuli pozoruhodně obyčejé thausa (viz E. WESTERMARK, *Marriage Ceremonies in Morocco*. Viz registrík, heslo Present). E. Doutic a R. Maunier, kompetentnější než my, si vynaradili studium tohoto jevu. Cenné dokumenty poskytl také také staré semitské právo a berberské obyčej.

chápaný jinak, než je chápeme dnes my. Na druhé straně tyto instituce mají důležitou estetickou stránku, k čemuž jsme po zralé úvaze v této studii nepřihlíželi, ale tance, které se střídavě provozují, zpěvy a ceremonie všeho druhu, dramatická vystoupení, která se pořádají od tábora k táboru, od spojení ke spojení; předměty všeho druhu, které se vyrábějí, používají, zdobí, leští, shromažďují a předávají, samotné hostiny, kterých se všichni účastní; vše, potrava, předměty a služby, i „vážnost“, jak říkají Tingťové, vše je předmětem estetického prožitku, ne jen prožitku z kategorie morálky či zájmu³⁹. Platí to nejen pro Melanésii, ale především pro americký Severozápad a jeho systém potlače a ještě více pro slavnosti-trhy v indoevropském světě⁴⁰. Konečně jsou to také jasné morfologické jevy. Vše tam probíhá během shromažďování, jarmarků a trhů, či alespoň o slavnostech, které je nahrazují. Veškeré tyto slavnosti předpokládají existenci kongregací, jejichž trvání může přesáhnout délku ročního období, kdy dochází k společenskému soustředění, jako jsou zimní potlače u Kwakiutlů, anebo rozmezí několika týdnů, jako námořní výpravy Melanésanů. Na druhé straně tam musí být cesty či alespoň stežky, moře či jezera, po kterých se lze v klidu přemísťovat. Je zapotřebí spojení na úrovni kmenové, mezikmenové či mezinárodní, *commerceum* (obchodování) a *convivium* (vydávání)⁴¹.

Jsou to tedy víc než pouhá témata, institucionální prvky, více než složité instituce, ba i víc než systémy institucí, rozdělené například na náboženství, právo, ekonomiku atd. Jsou to „celky“, celé sociální systémy, jejichž fungo-

³⁹ Viz „rituál krásy“ při trobriánském obchodu kula, B. MALINOWSKI, s. 334 n., 336. „nás partner nás vidí, vidí, že naše tvář je krásná, házá nám svá vejgu“: Srov. M. THURNWALD o používání mincí na ozdobu, *Forschungen*, III, s. 39; srov. výraz *Fruchtbaum* (skvostný strom), d. III, s. 144, v. 6, v. 13; 156, v. 12, pro označení muže nebo ženy ozdobené mincemi. Nálezník je jinak označován za „strom“, I, s. 298, v. 7; v. 13, 14.

⁴¹ Trh s nevěstami; pojem slavnosti, *feria*, trh.
⁴² Srov. M. THURNWALD, *tam.*, III, s. 36.

vání jsme se pokusili popsat. Viděli jsme společnost v dynamickém či fyziologickém stavu. Nestudovali jsme je, jako kdyby byly ve strnulém, statickém či spíše mrtvolném stavu, tím méně jsme je rozkládali a rozpitvávali na právní pravidla, mýty, hodnoty a ceny. To podstatné, všeobecné pohyb, to, co je živé, prchavý okamžik, kdy si společnost a lidé pociťově uvědomují sami sebe a své postavení vůči druhým, jsme mohli zaznamenat, jen když jsme zkoumali celek. Takoveto konkrétní sledování sociálního života umožňuje dobrat se nových faktů, jež teprve začínáme tušit. Podle našeho mínění není nic naléhavějšího, ani plodnějšího než studium sociálních faktů.

Má dvoji výhodou. Předně výhodu všeobecnosti, neboť tato obecně platná fakta mají nádeji být univerzálnějšími než různé instituce či různá témata spjatá s těmito institucemi, které mají vždy více či méně náhodně lokální zabarvení. Hlavně však má výhoďu realnosti. Tímto způsobem vidíme sociální jevy takové, jaké jsou, zcela konkrétně. V každé společnosti vnímáme spíše lidi, skupiny a jejich chování než ideje a pravidla. Sledujeme je, jak se vyvíjejí, jako v mechanice vidíme hmotu a systémy či jako v moři vidíme chobotnice a sasanky. Sledujeme bezpečet lidí, hybné síly, jež mají ve svém prostředí i citech kolísavý kurs.

Historikové citi a právem namítají, že sociologové příliš abstrahují a vzájemně oddělují různé společenské jevy. Nutno postupovat jako oni: sledovat to, co je dáno. Vždyť dán je Řím, Athény, průměrný Francouz, Melanésan z toho či onoho ostrova, a ne modlitba či právo o sobě. Poté co sociologové z nouze příliš vydělovali a abstrahovali, budou se muset snažit všechno opět poskládat. Získají tak bohaté údaje. — Získají tak i prostředek, jak uspokojit psychology. Ti živě pociťují své výsadní postavení, a zvláště psychopatologové mají jistotu, že studují něco konkrétního. Všichni studují či měli by sledovat chování celých bytostí, a ne bytostí rozdělených podle jednotlivých vlastností. Je třeba je napodobit. Studium konkrétního

v jeho celku je možné a v sociologii ještě poutavější a výmluvnější. I my sledujeme ucelené a složité reakce číselně vymezeného počtu lidí, celistvých a složitých bytostí. I my popisujeme, co se odehrává v jejich organismech a psychice, a zároveň popisujeme chování této masy a psychology, které mu odpovídají: počty, myšlenky, projevy vůle davu či organizovaných společností a jejich podskupin. I my vidíme těla a reakce těchto těl, myšlenky a city, jež jsou zpravidla interpretacemi a řídicími pohnutkami těchto reakcí. Zásadou a cílem sociologie je pozorovat celou skupinu a veškeré její chování.

Neměli jsme čas — znamenalo by to neúnosně rozšířit omezené téma — pokusit se už teď dohlédnout morfolo-
gických hlubin veškerých faktů, které jsme zde uvedli. Možná by bylo přesto užitečné uvést, alespoň jako příklad metody, již bychom se chtěli řídit, kterým směrem bychom se v našem výzkumu ubírali.

Veškeré společnosti, které jsme výše popsali, kromě těch našich evropských, jsou společnosti členěné. I indoevropské společnosti, římská před vznikem *Zákonů dvanácti desek*, germánské společnosti až do pozdní doby, než byla sepsána *Edáda*, irská společnost, než vznikla její základní literární díla, se dosud zakládaly na klanech či alespoň velkých rodinách, víceméně nevládných uvnitř a navenek vzájemně izolovaných. Všechny tyto společnosti byly či jsou na hony vzdáleny našemu slednocování či jednotě, jež jim připisuje nedostatečující historie. Na druhé straně jedinci uvnitř těchto skupin, třeba silně po-
znamenání, byli méně smutní, méně vážní, méně lakomí a méně osobní, než jsme my; alespoň navenek byli či jsou proti nám velkodušnější, štědrější. Při kmenových slavnostech, při oslavách soupeřících klanů a rodin, které se sdružují či navzájem zasvěcují, se skupiny navštěvují i v rozvinutějších společnostech — poté, co se rozvlnil zákon „pohostinnosti“ — zákon přátelství a smlouvy s bohy přišel zajistit „mír“ tržisticím a měšťákům: po značnou dobu a ve velkém množství společnosti přistupovali lidé

k sobě navzájem v podivném důševním rozpoložení s přehnanou obavou a nepřátelstvím i s přehnanou vůlí kodusnosti, jež však vypadají šleň jen v našich očích. Ve všech společnostech, jež bezprostředně předcházejí naši a dosud nás obklopují, i v mnoha obyčejných splatech s lidovou morálkou neexistuje střední cesta: mít plnou důvěru, nebo nemít důvěru žádnou, složit zbraně a vzdát se magie, anebo dát vše, od okamžité pohostinnosti k vlastním dcerám a statkům. V takovémto stavu lidé re-
zignovali na vlastní zdrženlivost a uměli dávat a oplatit.

Ani neměli na vybranou. Když se střetnou dvě skupiny lidí, mohou se jediné rozjet — jsou-li k sobě podezřívaví či vyzývaví, může dojít k bitce —, anebo spolu vyjednávat, ještě v době, kdy platila práva velice blízká našim, kdy se prosadila nám nepřítis vzdálená ekonomika, se „vyjednávalo“ výhradně s cizinci, i když to byli spojenci. Lidé z *Kiriviny* na *Trobriandských ostrovech* řekl *Malinowski* mu⁴²: „Lidé z *Dobu* nejsou dobří jako my, jsou krutí a jedí lidi; když na *Dobu* přijedeme, bojíme se jich. Mohli by nás zabít. Ale stačí, abych vyplivl oddenek zázvoru, a jejich duše se změní. Odloží svá kopí a náležitě nás přijmou.“ Nic nevyjadřuje lépe onen nejistý stav mezi svátkem a válkou.

Thurnwald, jeden z nejlepších etnografů, nám v genealogickém přehledu⁴³ v souvislosti s jiným melanéským kmenem popsal událost, která rovněž jasně ukazuje, jak tuto lidé naráz a hromadně přecházejí od oslavy k bitce. *Buleau*, jeden z náčelníků, pozval *Bobala*, druhého náčelníka, a jeho lidi na hostinu, pravděpodobně první z dlouhé řady. Po celou noc se předváděly tance. Ráno byli všichni po probdě, protančené a prozpívavé noci podráždění. *Stacila*, jediná *Buleauova* poznamka, a kterýsi z *Bobalových* mužů ho zabí. *Tupa* začala vraždit a plénit a unesla ženy ze vsi. *Buleau* a *Bobal* byli nejdřív

⁴² B. MALINOWSKI, *Argonauts*, s. 246.

⁴³ *Salmu* hsech, d. III, tabulka 85, pozn. 2.

ve přátelé a teprve pak sokové." bylo řečeno Thurnwaldovi. Takovému jevy jsme zaznamenali všichni, někdy dokonce kolem sebe.

Pakliže národy proti sobě takto staví rozum a cit, vůli k míru a nenadálé návaly sílenství, potom dokáží nahradit spojenectví, dar a obchod válkou, izolovanosti a stagnaci.

Ukážeme si, k čemu jsme ve svých výzkumech dospěli. Společnosti se vyvinuly do té míry, že ony samy, jejich podskupiny a koneckonečť i jednotlivci, kteří je tvoří, dokázali upravit své vztahy, dávat, přijímat a konečně oplácet. K tomu, aby lidé spolu mohli obchodovat, museli se napřed naučit odkládat kopy. Teprve pak si dokázali mezi sebou vyměňovat statky i osoby, už ne jen v rámci klanů, ale i na úrovni kmenů a národů a hlavně mezi lidmi jako jednotlivci. Teprve pak si lidé dokázali vytvářet zájmy a vzájemné si je uspokojovat a nakonec je i bránit bez použití zbraní. Tímto způsobem se klan, kmen a národy naučily — a stejně tak se to v našem takzvané civilizovaném světě musí naučit třídy, národy a také jednotlivci —, jak se vzepřít, aniž se budou vraždit, a jak se oddat, aniž jedni obětují druhé. To je jedno z trvalých tajemství jejich moudrosti a solidarity.

Jiná morálka, jiná ekonomika ani jiná společenská praxe neexistují. Bretonci v *Kronikách krále Artuše* vyprávějí⁴⁴, jak král Artuš a jeden tesař z Cornwalu vymysleli div jeho dvora: záračný „kulatý stůl“, kolem něhož se už jeho rytíři nebil. Předtím byly i nejhonosnější hostiny poskvrněny krví prolitou v nesmyslných šarvátkách, souborů jich a vraždách „ze špinavé závisti“. Tesař říká Artušovi: „Udělám pro tebe překrásný stůl, ke kterému se jich vejde kol dokola šestnáct set i víc a nikdo nebude vyloučen.... Žádný rytíř nebude moci zahájit boj, neboť nejvýše postavený tam bude roven nejnižší postavenému.“ Jak-

⁴⁴ Layamon's *Brit.*, verš 22736 n.; *Brit.*, verš 9994 n.

mile nebude „čelných míst“, ustanou rozmišky. Al Artuš převezl svůj stůl kamkoli, jeho vznešená společnost si uchovala veselí a neporazitelnost. Takto se i dnes utvářejí silné a bohaté, šťastné a dobré národy. Národy, třídy, rodiny, jednotlivci se mohou obohatit, mohou být šťastni jen tehdy, dokáží-li se jako Artušovi rytíři sesednout kolem společného bohatství. Je zbytečné hledat dobro a štěstí jinde. Je zde, ve vnučeném míru, v pravidelném rytmu práce jak na kolektivní, tak individuální úrovni, v nahromaděném a posléze přerozděleném bohatství, přerozděleném ve vzájemné účtě a štědrosti, jak k tomu vede výchova.

Vidíme, jakým způsobem se dá v některých případech studovat celkové lidské chování, veškerý společenský život, a rovněž vidíme, jak toto konkrétní studium může vést nejen ke znalosti mrávů, k důlím znalostem o společnosti, ale i k určitým mravním závěrům či spíše — abychom použili starého slova — k „obecenství“, smyslu pro občanské povinnosti, jak se říká dnes. Studia tohoto druhu skutečně umožňují zahlédnout, změřit, zvážit různé estetické, mravní, náboženské a ekonomické podněty, různé hmotné i demografické činitele, jež ve svém celku zakládají společnost a vytvářejí pospolitý život, jehož vědomé usměrňování, *Politika* v sókratovském smyslu slova, je svrchovaným uměním.

